

DŽON STJUART MIL

O SLOBODI

NEVEN

Beograd, 2023.

Svakome je čoveku poslednji i najviši cilj, da što više i skladnije razvije svoje snage, u njihovoj ličnoj osobini, a uslovi, kojima će to postići, jesu: sloboda rada i raznolikost položaja.

Viljem Humbolt,
„O delokrugu i dužnostima vlade”

PREDGOVOR

Neka nam bude dopušteno, da kažemo reč dve, u ime predgovora Milovoj knjizi „O slobodi”; da upoznamo spisatelja ove knjige, sa srpskom čitalačkom publikom; da pokažemo, koje mesto zauzima on, među današnjim književnicima u svetu; da označimo predmet, koji je on obradio u ovoj knjizi i da progovorimo reč, dve, o mogućnosti i važnosti ostvarivanja slobode, u životu našeg naroda.

Ime Džona Stjuarta Mila, čuveno je u celome obraženom svetu, kao velikog filozofa i engleskog državnika.

Nije ovde mesto, da opširno razlažemo njegova dela, i da podrobno ocenjujemo zasluge, koje ima Mil kao filozof, oko unapređenja nauke, i kao praktičan državnik, oko unapređenja svoje otadžbine.

Mi ne osećamo u sebi dovoljno snage, da možemo onako, kao što bi dostojno bilo, oceniti tako slavnog spisatelja. Reči naše, neka budu samo odjek, onoga opšteg priznanja, koje je, bez zazora možemo reći, odala

kritika celoga sveta, zaslugama ovoga slavnog književnika!

Bekl, genijalni pisac „Istorije obrazovanosti u Engleskoj”, koji će biti poznat i našoj publici, veli u jednoj svojoj knjižici za Džona Stjuarta Mila:

„Kada bi se sastavila porota, od najvećih evropskih filozofa, i uputila da izrekne, koji je među našim najvećim spisateljima, najviše učinio za napredak nauke, porota bi bez zazora izrekla: Džon Stjuart Mil! Ne sumnjamo, da i potomstvo ne bi potvrdilo ovu presudu. Niko se nije bavio tako mnogim, važnim i zapletenim problemima. Mil je ispitivao pitanja, koja zasecaju i u praktičnu korist svakoga člana društva, i u najfinije i najtananije delanje čovečijeg duha. On se dotiče površja, ali prodire i u samo jezgro, a među ovim, leže nebrojeno mnogo pitanja, koja je Mil, sa velikom veštinom i često sa vanrednim uspehom ispitao. U ovima, koje praktičnim, koje spekulativnim pitanjima, pozivaju se ljudi na njegovu ličnost, pristaju uz njegovo mišljenje, iako ne mogu, da sleduju razlozima, kojima ga Mil pravda.

Mi imamo i drugih ljudi. Jedni su značajni zbog dubokih misli, a drugi, zbog korisnih predloga svojih. U Mila je pak vanredno, što on ima u sebi oba ta svojstva, u većoj meri, nego iko drugi, od njegovih savremenika. S toga ume on, tako vešto dokazati, posledice

opštih uzroka, i predvideti, šta će se izroditi iz posebnih mera. Po tome je njegov upliv mnogo veći, no što bi inače mogao biti. Mil je ne samo pisao o više raznih predmeta, no iko drugi od živih spistelja, nego on znađe i specijalne i praktične pojedinosti, pa je u stanju da pokaže, kako se izvesna načela, mogu uvesti u život, a da se opasno ne uzdrma društveni red ili da se jako žrtvuju ustanove, koje postoje; makar se na prvi pogled i činilo, da su ta načela, vrlo zamršena i da ih ne može shvatiti obična pamet. Time je Mil, često obezoružavao svoje protivnike i primoravao praktične ljude, da prime njegove zaključke baš iz praktičnih obzira, mada te ljude inače, ne bi moglo ubediti, nikakvo naučno dokazivanje. Pridobijajući za sebe, spekulativnim putem filozofe, a praktičnim državnike, utiče Mil svojim uplivom, na obe ove krajnje strane života, i pojavljuje se, kao najsmeliji i najoriginalniji filozof u Evropi, pa se dopada mnogim državicima i zakonodavcima, mada su oni ravnodušni, što on istražuje u pojedinostima opšte pravilo; a to biva stoga, što se oni oslanjaju na svoju veštinu, pa nisu kadri, da se uzvise, nad pouzdanom, ali ograničenom navikom običnog iskustva. Ovo je u mnogim slučajevima uvećalo njegov uticaj, jer je vrlo retko naći čoveka, koji je odličan, ujedno i u teoriji i u praktici, i tako je isto neobično, da ljudi teže, da se odlikuju u jedan mah, i u jednome i u drugome.”

Ovako karakteriše Bekl, svoga čuvenoga savremenika Džona Stjuarta Mila.

Mi imamo razloga priznati, da je ovaj sud umešan i opravdan.

I da bi se vidilo, da je Mil u jedan mah, i filozof i praktičan državnik, i da je u obojem odličan, pozivamo se na njegova dva najglavnija dela, na: „Načela političke ekonomije” i „Sistem logike”.

Milova politička ekonomija prava je riznica, praktičnih saveta, kako da se snažno dokazane istine, uvedu u život.

Njegov „Sistem logike” razlaže i ispituje tok čovečijeg mišljenja, i to tako svestrano i iscrpno, da je kritika izrekla, da je Milova logika, dublje i oštromnije napisana, no i jedna druga, od vremena Aristotelova, do u naše dane.

Napokon ćemo da rečemo, da Mil, posle toliko godina, zauzima odlično mesto, među liberalnim članovima engleske narodne skupštine.

Držimo, da smo sa ovih nekoliko crtica, shodno ovom mestu, dovoljno obeležili značaj i važnost Džona Stjuarta Mila, u krugu današnjih naučnika.

Njegov glas, njegove zasluge za nauku i čovečanstvo, zaslužuju da se o njima daleko svestranije i iscrpnije govori, ali mi im odajemo za sada, u ovih nekoliko crtica, svoje najveće poštovanje, jer se bojimo,